

בהרבה ללשון דברי הימים. ייתכן שהעברית שבספר עזרא מושפעת מן השפה הארמית, ואילו בספר נחמיה מורגשת השפעת שפה בלתי-שמית במבנה המשפטים¹⁰, אולי של השפה הפרסית.

ג. הרכב הספרים.

ספר עזרא מורכב מחלקים אלה: (א) זכרונות עזרא (ז יב – ט טו); בחלק זה הדבור הוא בגוף ראשון. ובכמה מקומות שינה מחבר הספר את לשון הזכרונות במקצת; (ב) החלקים הארמיים (ד ח – ו יח); (ג) רשימות ותיאורים שהמחבר שאב אותם מתוך מקורות אחרים ומסרם לנו בעיבודו (ב – ז יא).

ס' נחמיה מורכב מחלקים אלה: (א) זכרונות נחמיה שנכתבו בגוף ראשון (א – ז ה, וקצת מן הפרקים יב ו-יג); (ב) זכרונות נחמיה שנמסרו בשינוי לשון על ידי המחבר (בעיקר בפרק ח א-יב; יב כו); חלק מדברי נחמיה הם מתקופת שלטונו הראשונה וקצתם מתקופת שלטונו האחרונה¹¹; (ג) רשימות יחוסין שונות, מהן עתיקות מימי ששבצר ורובבל ומהן גם מאוחרות, שנכתבו אחרי ימי נחמיה¹².

ספרינו מכילים רשימות, החשובות לתולדות הישוב היהודי בתקופת שיבת ציון, ואלו הן: (א) רשימת המתישבים הראשונים בירושלים, בימי כורש – ששבצר, בנחמ' יא ג-יז ומקבילה לה הרשימה בדה"א ט.

(ב) רשימת העולים עם זרובבל, בעז' ב ומקבילה לה בנחמ' ז מן פסוק ו ואילך.

(ג) רשימת משפחות הלויים בשעת יסוד ההיכל, עז' ג ט.

(ד) רשימת הגברים העולים עם עזרא, עז' ח א-יד.

(ה) רשימת משמרות הלויים והכהנים מוזמן גמר בנין בית שני, נחמ' יב א-כה.

בחשבונות, כעין 'אנא' בשטרות הבבליים מאותה תקופה, מכיון שלא הכירו בזה (חוץ מרש"י בעז' א ה; י ד, המפרש למ"ד זר-עם, אך לא עשה פירוש זה כיסוד לשוני), באו המפרשים לידי דיוחוקים ושיבושים בהרבה מקומות. למשל: לכל העיר (עז' א ה), לזהב ולכסף (שם יא), לבני הדודיה (שם ב מ), ולהם (שם טו), לשרביה (שם ח כד), לככרים (שם כו), לאדרכונים (שם כז). ב נחמיה ה: לתורה (ח ז); בני אטר לחזקיה (ז-כא) מקביל ל-אטר, חזקיה (שם י יח) ועוד (ר' הרקמה עמ' נד-נה).

(ד) סמיכות עם למ"ד בעזרא: לכלות (א א), האבות ליהודה (א ה), מלך לישראל (ה יא), לכנעני (ט א), שרינו לכל (י יד).

(ה) ה"א הידיעה חסרה לפעמים. בעזרא: כל כלים-הכלים (א יא); כל גשים-הגשים (י ג); בכל אנשים-האנשים (י יז), כמו בארמית: וכהניא מתנדבין-די מתנדבין (ז טז); ב נחמיה: צורפים-הצורפים (ג ח), אגרתיהם ההולכות-ההולכות (ו יז).

(ו) ה"א הידיעה לפני עבר: ההרימו (עז' ח כה), ההושיב (שם י יד), כמו בדה"א כו כח; דה"ב כט לו.

(ז) וא"ו הפירוט במסום 'והוא, והיא', למשל: ושרביה-הוא שרביה (עז' ח יח ועוד).

(ח) המקור כשם עצם: התנדב 'עז' א ו), התחש (שם ה א, ג), וכן בדה"א א.

(ט) עם לפני המקור: עם העלות (עז' א יא), כמו בארמית 'עם התנדבות' (שם ז טז).

(י) הפעיל במקום קל: מרעיד (עז' י ט), הלעג (נחמ' ב יט; ג לג).

(יא) כנוי רומז אחרי שם או לפני, על דרך הבבליה והפרסית שבכתובות בהיסטון: ששבצר דך (עז' ה טז), הוא עזרא (שם ז ו).

(יב) על במקום אל: כדרך הארמית – מצוי הרבה.

10 לדוגמה המשפטים המוסגרים: ויהי – בחדש ניסן וג' – יין לפניו (נחמ' ב א); אשר-יצוה אתי – להיות פחם וג' – לארתחשטא המלך (שם ה יד) או חזרה על מלה בשני חלקי המשפט: ויאמר ... (שם ג לד), ואעמיד ... (שם ד ז), ואין ... אין (שם יז), 'גם' כפתיחה להערה במשפט מוסגר (שם ה יד; ו א).

11 וסימנם: ביום ההוא; בעת ההיא; גם מיום; עי' נחמ' ה יד-יט; יג א.

12 עי' נחמ' יב י. המונח לרשימות היחסין הוא כתב המתחש, עז' ב טב; נחמ' ז סד. השווה יח' יג ט; דה"ב לה (ד).

ו) רשימת בוני החומה מיושבי ירושלים ומן הישובים הסמוכים לה, משנת עליית נחמיה, בנחמ' ג.

ז) רשימת חונכי החומה, בנחמ' יב לא-מב.

ח) רשימת יושבי הלויים בקרבת ירושלים מתקופת גמר החומה, בנחמ' ב כח-כט.

ט) רשימת החותמים על האמנה: ראשי אבות הכהנים, הלויים וישראל, מתקופה שלאחר חנוכת החומה, נחמ' י.

י) רשימת הישובים המרוחקים מירושלים, מסוף תקופת נחמיה, נחמ' יא כה-לה.

ד. מבנה הספרים לעניניהם.

ספר עזרא מכיל:

א) הכרזת כורש ועלית ששבצר

ב) עלית זרובבל, בנין המזבח ויסוד ההיכל

ג) התנגדות עמי הארצות ליהודה והפסקת הבניה

ד) השטנה לארתחששתא על בניית חומת ירושלים

ה) גמר בנין המקדש בימי דריוש

ו) עלית עזרא ורשיון ארתחששתא

ז) פעולות עזרא לטיהור המשפחות

ספר נחמיה מכיל:

א) עלית נחמיה

ב) בנין חומת ירושלים

ג) ארגון הגנת העיר

ד) תקנות נחמיה לטובת העניים

ה) תגובת הצרים ותכניהם

ו) תקנות לבטחון ירושלים וישובה ורשימת העולים בימי זרובבל

ז) תקנות עזרא

ח) הודוי הגדול

ט) כריתת האמנה

י) רשימת המתיישבים הראשונים בירושלים ובמדינה

יא) רשימת משמרות הכהונה והלויה

יב) חנוכת החומה וקדושה

יג) תקנות נחמיה

ה. תוכן הספרים.

בשני הספרים האלה ניתנים קטעים מדברי ימי ישראל בימי שלטונם של כורש (539-530), דריוש הראשון (522-486), אחשורוש בנו (486-465) וארתחששתא הראשון בן אחשורוש, ('ארוך ה'ד', 465-424).

אין לראות בספרים עזרא ונחמיה ספר דברי הימים רגיל¹³, ואף לא תולדות מנהיגי הדורות ההם¹⁴, אלא תעודות ורשימות שמתוכן נשקפים לנו מאורעות חשובים מתקופת כורש

13 שהרי אין סעו"ג מלמדים אותנו על חיי גולה בבל ופרס במישרין ולא כלום, ואף שמות מושלי פרס שהסעירו את הממלכה, כנבזי וגומת המג, לא נזכרו בהם כלל.

14 גם על אישיות המנהיגים, ששבצר הנשיא ליהודה וזרובבל, לא מסופר כמעט ולא כלום ואפילו יחשם לא נזכר

עד ארתחששתא, בימי עליית ששבצר, זרובבל, עזרא ונחמיה¹⁵; אלה הם פרקים, המוסרים לנו בקווים עיקריים את מהלך ליכודה של ההתישבות החדשה במדינת יהודה והתפתחותה של ירושלים ומקדשה מתוך לבטים ונפתולים רבים. אם נצרף את הפרקים האלה, העוסקים בתקופה הנמשכת כמאה שנה לערך יצא לנו סך הכל זה:

אחרי שכבש כורש את בבל, הרשה ליהודים לשוב לירושלים, לקחת את רכושם עמם ולבנות את בית המקדש¹⁶. אבל לא כל בני הגולה נענו לקול הקריאה של כורש 'מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל'. רק חלק מבני הגולה עלו, תחילה עם עליית ששבצר¹⁷, אשר בידיו נמסרו כלי המקדש שנמצאו בבבל, מימי חורבן הבית ע"י נבוכדנצר¹⁸, ולאחר מכן בעליה הגדולה של זרובבל¹⁸. פעולתם הראשונה של שבי ציון היתה הקמת המזבח על הר הבית וחיידוש עבודת הקרבנות, וכעבור חצי שנה ייסדו את ההיכל. אך פעולה זו נפסקה לאחר שבקשו עמי הארצות לשתתף בבנין ההיכל ונדחו על ידי ראשי העולים. מצד אחד נמתחו היחסים בין העולים החדשים ובין עמי הארצות שישבו בארץ, ומצד שני חזקה השפעת העמים האלה על השבים בגלל 'בעלי השבועה' שהיו להם, שעמהם התקשרו על ידי נשואי התערובות. מנהיגי העמים האלה נעשו צרי יהודה והתנגדו בכל האמצעים להקמת אומה יהודית מתבדלת על יסוד 'זרע קודש' וגם עלה בידם לשים מעצורים ומכשולים, שלא בנקל התגברו השבים עליהם. אחרי עליית עזרא, וכנראה סמוך לעלייתו של נחמיה, נעשה גם הנסיון לבנות את חומת ירושלים ולבצרה שלא הצליח, בגלל התנגדות עמי הארצות שנתמכו גם ע"י שליחי הממשלה הפרסית.

בראש העולים של העליה הראשונה והשניה עמדו נשיאים מורע דוד¹⁹, אבל בימי דריוש הראשון ניטל השלטון מורע דוד²⁰ ונמסר לפחה המקומי, ונראה שתמיד היה מורע היהודים²⁰. אע"פ שעמי הארצות הורחקו מהשתתף בבנין המקדש, קיים היה שתוף בחיים היומיומיים בינם ובין השבים. מרשיו של עזרא נראה שהיו יהודים, גם ביהודה וגם בעבר הנהר, אשר לא ידעו ולא שמרו את חוקי התורה²¹. התקוות הגדולות לא נתגשמו והישוב הצעיר והחלש בא עד משבר, סכנת טמיעה והתפוררות מבפנים ארבה לישוב. חסר היה כוח רוחני חזק, המעודד ומאחד את השבים לחברה מחושלת ונבדלת מסביבתה, בתוך התנאים שגשגנו למן מתן הכרות כורש. תפקיד זה קבל עליו עזרא הסופר, ממשפחת הכהנים בני צדוק²², ונחמיה השלים את מפעלו.

כאן, כשם שנדער יחשו של נחמיה, וממילא אין מקום לקושיות שהעלו אותן קצת מהחוקרים: מה פעל עזרא משנת שבע לארתחששתא עד בואו של נחמיה? וכדומה. ככל אופן אין להסיק מן ההעדר מסקנות רבות, מאחר שמבחינה ביאוגרפית חסר העיקר מן הספר.

15 יזכר לא נכתבו מספורי עזרא ונחמיה ע"ה רק דברים שהיו מפורסמים בהמון' (כזרי, מאמר ג, סג, מהד' אבן שמואל עמ' קמב). ועי' 'מורה נבוכי הזמן' שער יא (מהד' רבידוביץ ג עמ' קכג).

16 ואין זו תופעה בודדת, גם במרד בר-כוכבא חספ בנין בית המקדש מקום בראש פעולותיו. עי' נרקיס, מטבעות ח"א עמ' 66.

17 כשנים-עשר אלף נפש. 18 כשלושים אלף נפש.

19 כנראה שהוא ששבצר הוא שנאצר, בן שאלתיאל, בן יכניה, הנזכר בדה"א ג יח; זרובבל מורע דוד היה (שם שם יט).

20 כנראה בקשר עם הרפורמה הכללית שעשה בכל מלכותו.

20 עי' נחמ' ה א. ר' מאמרו של ב' פורטן (בית מקרא תשכ"ג חוב' טז עמ' 72) ומאמרו של ב"צ לוריא (האומה, אלול תשל"ו, 366). הוא מזכיר מלבד ששבצר וזרובבל עוד: אלנתן, יהועזר, אחזי, נחמיה ויחזקיה. א' שטרן (התרבות החומרית עמ' 204) מונה: אוריה, חנניה, יהועזר, אחזי, זבדי.

21 אחרת, לא היה צורך להכניס לרשיון המלך את הדברים: ודי לא ידע וג'.

22 כמובח מעזרא ראש פרק ז. אולי היה שריה, אביו של עזרא, אחד מבני יהוצדק ואחיו של יהושע הכהן הגדול והוא שריה מעולי זרובבל הנזכר בעז' ב ב.

תפקידו של עזרא היה 'לדרוש את תורת ה' ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט'. את גדולתו ציין ארתחששתא ברשיונו, כאדם אשר חכמת אלהיו בידו. עזרא יצר את העצמאות המשפטית לעם יהודה. בצעד ראשון במלחמתו בסכנת הטמיעה, גור על הפרדת נשואי התערובת. מעשה זה עורר קשיים רבים וקמו לו מתנגדים גם ביהודה. כך אפשר להסביר את העובדה שרק מועטים משרי יהודה התנדבו לעזרתו²³, ועי"כ יובן מדוע היתה הצלחתו מועטת²⁴ למרות המאמץ המסוכן הזה. המתיחות בתוך הישוב ומחוצה לו הלכה ורבחה, והיא הצריכה הגנה צבאית. 'הנשאים' – הנבדלים היו 'ברעה גדולה', עד שבא נחמיה ובידו אמצעים פוליטיים חזקים וארגן את הישוב מחדש, מרצונו ושלא מרצונו. נחמיה לא הסתפק עוד במקדש כמרכז הישוב, אלא בקש מתחילה ליצור מבצר נגד צרי יהודה. ידו החזקה האחת היתה נטויה כלפי הצרים והשניה – לתקן ולשנות את המצב מבפנים. הוא נלחם בשרים, בכהנים²⁵ וגם בעם ויכול להם; הוא בנה את חומת ירושלים ויישב את העיר, הוא ביצר את הישוב כלפי חוץ וליכדו כלפי פנים. רק עם גמר החומה וישוב ירושלים המחודשת, נתגבשה תנועת שיבת ציון, שהתפרנסה מתחילה מתקוות משיחיות ומחזון תחיית מלכות בית דוד, והיתה ל'מדינת יהודה' במלכות פרס, שמרכזה היתה ירושלים ובסיסה – 'זרע קודש'.

ו. אפיים של עזרא ונחמיה.

אף שלא נתכוונו מחבריו ספרינו לתת לנו ביוגרפיות של מנהיגי הדורות ההם, נמצאים בספרים האלה כמה קווים אופייניים לדמויותיהם של עזרא ונחמיה.

הכתוב מעיד על עזרא שארתחששתא המלך נתן לו 'כל בקשתו' (עז' ו), והוא בקש: (א) רשיון עליה לנפש ולרכוש, (ב) זכויות למקדש ומשרתיו, (ג) תפקיד שופט עליון לעצמו על כל יהודי עבר הנהר, שכללה כל הארצות שמעבר לנהר פרת מערבה עד לגבול מצרים. כל אלה עדיין אינן דרישת פוליטיות מובהקות; על כוח ממלכתי אדמיניסטרטיבי ויתר מתחילה²⁶. לא זה בלבד שבוסס לבקש מן המלך גדוד לזיה, אלא שגם אותן הזכויות לענוש ולאסור שניתנו לו ברשיונו – נראה שלא השתמש בהן²⁷. לעומת זה, הוא מופיע לפנינו כנושא התורה, כאיש הבטחון והאמונה עם נטיה לסמליות. כשעזרא בודק את מחנה העולים על יד החידקל ואינו מוצא לויים בתוכם, אין הוא נח ושוקט עד שהוא מוצא מספר לויים ומצרפם לעולים בגלל תפקידם המוגדר בעבודת הקודש והמקדש. ועוד: כדי שתהיה יציאת בבל דומה ליציאת מצרים²⁸ ומכילה את כל המעמדות, הידועים לנו מספר התורה. עוד עובדה אחרת מעידה על חיבת הסמל של עזרא: הוא ומחנהו עזבו את בבל דוקא יומיים לפני הפסח; ודאי שלא עשה זאת כדי לחלל את קדושת החג, מסתבר שהתכוון לעבור את הפרת בליל ראשון או שביעי של פסח, כשם שהכניסה לירושלים בר"ח אב (שגם נחמיה חזר עליה) לא מקרית היתה. כוונה סמלית אחרת יש לראות גם בזה, שבבואו לירושלים הוא מקריב עולות

23 אחרי שהקהל הציע להושיב בית דין של שרים להפרדת הנשים הנכריות, התנדבו רק שנים מן השרים לתפקיד זה (עי' עז' י יד-טו).

24 לפי רשימת המתגרשים שבעז' י יוצא שכללות הכל קבלו עליהם את הדין שבעה עשר כהנים, עשרה מן הלויים לסוגיהם, ושמונים וששה מישראל, בסך הכל מאה ושלושה עשר איש מישוב בן כמה רבבות נפש.

25 עי' נחמ' יב כח בפירושו ובהערות.

26 בידי עזרא לא היה שום תפקיד ממשלתי; לא פיקוח על המסים, לא פיקוח על הצבא ולא תפקיד של ביקורת על הפחה; תפקידו כשופט עליון על יהודי עבר הנהר חרג ממסגרת מדינת יהודה והיה ענין של אבסורדיות דתית.

27 חיסול נשואי התערובת נתגשם בכך רק בימי נחמיה (עי' נחמ' יג כד ואילך) ואילו השתמש עזרא בזכויותיו שניתנו לו ברשיון ארתחששתא: 'הן למות, הן לשרש, הן לענש נכסין ולאסורין' (עז' ז כו) – לא נשתהה המעשה הזה עד לפעולת נחמיה. כדברי הוביאבים: עי' יש' ד ה; יא טו; מח כא; נא יא-יב; מיכה ז טו.

'שנים עשר על-כל-ישראל' (עו' ח לה), ר"ל על שנים עשר שבטי ישראל²⁹, אע"פ שרוב העולים היו משבטי יהודה, בנימין ולוי. סמל יש לראות גם בזה, שהוא ממנה שנים עשר, שנים עשר גזברים מן הכהנים, מן הלויים ומישראל. עזרא דורש את התורה ומורה על פי זה אסור החיתון בכל הנכרים³⁰, ובוה סלל דרך חדשה לחכמי-ההלכה שבאו אחריו. עזרא מסר את הוראת התורה לחכמים שעלו מכל שכבות האומה, וזה היה רעיון נועז של מתקן. דמותו כמתקן תקנות משתקפת במסורות חז"ל. הבולטות מהן הן: שני כתב דעץ הקדום והמקודש ותחתיו קבע את הכתב המרובע (אשורי) וקביעת עתים לקריאת התורה בצבור ותרומה ללשון העם³¹. כשעזרא רוגז על מעשי העם הוא מתאבל ומורט את שער ראשו, בוכה ומתפלל ומשפיע בזה על העם שנאסף אליו. כל דבריו שנמסרו לנו, משווים לעזרא דמות של איש דת, איש הכוונה וההתלהבות, הבטחון והאמונה, איש העיון, שאינו מסוגל לתפקיד, הדורש שימוש בכוח והיאבקות ממושכת עם המציאות, המותנה בתנאים כלכליים ופוליטיים³². לא כן נחמיה. גם הוא יהודי כשר, ירא אלהים ואיש אמונה, גם הוא מרבה תפילה, אבל אין זה הצד הבולט ביותר באפיו. פעולותיו של נחמיה הן של איש בעל רצון עז ויד תקיפה; הוא חשדן³³ ביחסים שבינו לבין אחרים ונוהג בפקחות ובוהירות. כנגד לעזרא המתפלל ומורט את שער ראשו הוא – נחמיה מקלל ומורט אחרים³⁴. אין נחמיה סומך על ניסים ואינו בו לשימוש בכוח; להפך הוא דורש מן המלך צבא ללוותו וגם מקיים גודר צבא בירושלים עצמה³⁵. ראשית הופעתו היא כפחה פרסי³⁶, המכיר את ערכו ויודע את זכויותיו שניתנו לו ומודיען גם לאחרים³⁷. בכל הוא איש המעשה השקול והוריו ולבסוף הוא מגשים לא רק את תוכניותיו, אלא הוא גם מסיים מפעלים שהתחילו אחרים שקדמו לו ולא עלה בידם³⁸. נחמיה נהג את שלטונו ביד רמה ובתקיפות גם כלפי היהודים וגם כלפי הגוים, לא רק בכל הנוגע לתיקון חומות העיר ולביצורה, אלא בכל הענינים שראה אותם כצורך הכרחי לתיקון החברה וטובת הציבור.

29 וכן הבינו חז"ל חטאת חטאת לשבט אע"פ שלא עלו עמו: 'על ע"ז שחטאו בימי צדקיה', עיי' הוריות ו ע"א. לפי יחזקאל פרק מ"ז עתידה ארץ ישראל להתחלק מחדש לשנים עשר שבט.

30 כי אסור נשואי התערובת לגבי עמי הארצות שישבו בארץ ישראל, בתקופת שיבת ציון, לא נתפרש בתורה, שהרי העמים אלה היו: אנשי בבל, כותא, עוא, חמת וספרים (מ"ב יז כד), פרסים, ארכיים, עילמים (עו' ד ט), ואילו: בתורה נזכרו רק האמורי, הכנעני, החתי, הפרזי, היבוי (שם' לד יא), הגרגשי (דב' ז א), העמוני והמואבי (שם כג). משום כך נשאו אפילו ראשי השבים, וזקני הכהונה בתוכם, נשים מעמי הארצות, אע"פ שהשתדלו להיות 'ככתוב בתורה'. עזרא שדרש את התורה אסר גם את העמים האלה וכנראה שזה היה נימוקו: בכל מקום שאסרה תורה את החיתון בעמים בא טעמו בצדו; פן יהיה למוקש וגו' (שם' לד יב); כי יסיר את-בנך מאחרי (דב' ז ד) – מכאן הטיק שבענין זה הטעם הוא העיקר ולא שם העם. לכן, כשבא עזרא לאסור את עמי הארצות האלה הוא פותח בטעם: כתרעבתיהם (דומים גם הם) לכנעני וגו' (עו' ט א). אנו רואים שהוא מצטט את דברי ס' דברים ג–ד אלא בסדר הפוך, בהקדימו את הטעם לאיסור (עיי' עו' ט א–יב), מפני שהוא דן אותו כבנין אב. עפ"ז אסר אותם בחיתון ואת הנולדים מהם – כדון ממור, האסור לבוא-בקהל, אבל זהו חידוש הלכתי.

31 ראה תורה תמימה פ' שופטים, ד"ה משנה; ר"ש הובנר: עזרא מתקן התקנות (ס' זר-כבוד, תשכ"ח) ומאמרי: עזרא הסופר, בית מקרא חוב' טו תשכ"ג.

32 ומפני שעזרא לא שם לבו לדברים מעין אלה, נבצר ממנו להגשים את שאיפתו בהיקף רב.

33 עיי' נחמ' ב יב–טז; ו ב–ד.

34 הם 'הנערים' הממלאים תפקיד חשוב בבנין החומה (נחמ' ד ט; ה טז) ובשמירה (שם ה יז; יג ט).

35 עיי' נחמ' ב ט–י; ה יז–יח.

37 שהרי בסידור המקדש למשמרותיו הוחל עוד בימי זרובבל (עיי' עו' ג ח–י; נחמ' יב מז); בהפרדת נשואי התערובת

התחיל עזרא בעסק גדול (עו' ט–י), ואף בתיקון החומה התחילו בימי עזרא (עיי' עו' ד יב; נחמ' א ב–ג), מכאן

חשובה למקדימים עליית נחמיה לעליתו של עזרא. ראה C. H. Gordon, OTT p. 270 n. 2.

הוא אירגן את בניית החומה על פי גורמות שהטיל על קבוצות שונות (ב, יז; ג א-לב) ואירגן את ההגנה על העיר (ד ג, ז-ח, יז). הוא לא הסתפק בהקמת השערים והבירה, כי אם סידר גם את השמירה עליהם, וכן מינה את אחיו חנני לשר הבירה כממונה נאמן על משמרת בטחון העיר – ולבסוף ציווה על מעשר אדם כדי ליישב את שטחה הנחרב והריק של העיר המוקפת חומה (ז ד-ה; יא א-ב).

בתוקף סמכותו הרבה ביטל את השעבודים הכבדים שהטילו העשירים והתקיפים על הדלים (ה א-יג), וכן הכריח אנשים בעוצם ידו לבטל יסוואי תערובת, ואף מגדולי הכהונה השלטת לא גרע (יג כג-כח). כשראה בזה צורך – התערב גם בתחום המקדש כדי להשליט שם טהרת הקדש, כפי שהורו עזרא ובית דינו (יג ז-יד, כט-לא). המעשה החשוב ביותר הוא כריתת האמנה (י א-מ), שהיא פעולה קונסטיטוטבית על יסוד התורה, שאפשר לראות בה הסך הכל של פעולת עזרא ונחמיה וגיבושה לדורות הבאים.

בכח שלטונו השליט נחמיה את שמירת השבת באמצעים אדמיניסטרטיביים, נגד רצון החורים והסגנים התקיפים, ובכח הזרוע הרחיק את הסוחרים הצוריים מסביבת ירושלים (יג טו-כא), כשם שדחה את מזימות צרי יהודה בשעת בניין החומה (ב כ; ו א-ח).

לא לריק חששו ראשי עמי הארצות לבניינה של ירושלים הבצורה ועכבו את מימושה מימי שיבת ציון הראשונים³⁷, כי הם ידעו לנכון שבשעה שהעיר תיבנה, אז יתבצר שלטון יהודי עצמי ולאומי אשר ממנו צפויה גם התפשטות המדינה, שבסופה תפגע גם בהם, הירשים הבלתי חוקיים, אשר נושבו שם מכוח שלטונות כובשי ארץ ישראל ומחריביה. את אשר יגורו בא להם עם התמנות של נחמיה לפחה ביהודה.

אמנם נחמיה לא היה הצמח מבית דויד המיוחל³⁷ ואף 'מלך ביהודה' לא היה, כפי שבדו אויביו³⁷, אבל תוקף מלכות היה בידו, כוח פוליטי ריאלי היה לו; משיח לא היה – אבל בימיו ועל ידו, התגשמה הנבואה שנועדה לכורש 'הוא יבנה עירי'³⁷. עם ביצורה של ירושלים ויישובה נסתיימה גם תקופת שיבת ציון והתחילה תקופה חדשה, תקופת התעצמותה והתרחבותה של מדינת יהודה.